

A Little Give and Take

מתנה על מנת להחזיר

(טבת תש"ע)

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קלז

דרש רב נחמן בר רב חסדא: אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריך לפלוני, נטלו ראשון ויצא בו- באנו למחלוקת רבי ורשב"ג. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: ע"כ לא פליגי רבי ורשב"ג התם- אלא דמר סבר: קנין פירות כקנין הגוף דמי, ומר סבר: קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, אלא הכא- אי מיפק לא נפיק ביה, למאי יהביה ניהליה? אלא מיפק- דכולי עלמא לא פליגי דנפיק ביה, מכרה או אכלה- באנו למחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל. . . .

אמר רבא: אתרוג זה נתון לך במתנה ע"מ שתחזירהו לי, נטלו ויצא בו, החזירו- יצא, לא החזירו- לא יצא. קא משמע לן: **דמתנה על מנת להחזיר** שמה מתנה. . . . אמר רבא אמר רב נחמן: שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי, הקדישו והחזירו- ה"ז מוקדש ומוחזר. אמר ליה רבא לרב נחמן: מאי אהדריה? אמר ליה: ומאי חסריה? אלא אמר רב אשי: חזין, אי אמר ליה על מנת שתחזירהו- הא אהדריה, אי א"ל על מנת שתחזירהו לי- מידי דחזי ליה קאמר ליה.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קלד עמוד א

משום מעשה דבית חורון; דתנן: מעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר הימנו הנאה, והיה משיא בנו, ואמר לחבירו: הרי חצר וסעודה נתונין לך במתנה, ואינן לפניך [אלא כדי] שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה. אמר לו: אם שלי הן- הרי הן מוקדשין לשמים! אמר לו: לא נתתי לך את שלי שתקדישם לשמים! אמר לו: לא נתתי לי את שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלין ושותין ומרצין זה לזה, ויהא עון תלוי בראשו! אמרו חכמים: כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת- אינה מתנה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא עמוד ב

גמרא. מנא הני מילי? דתנו רבנן: +ויקרא כג+ ולקחתם- שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. לכם- משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול. מכאן אמרו חכמים: אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו, אלא אם כן נתנו לו במתנה. ומעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה, נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה, נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו במתנה לרבי עקיבא, נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל. למה לי למימר החזירו?- מלתא אגב אורחיה קא משמע לן: **מתנה על מנת להחזיר**- שמה מתנה. כי הא דאמר רבא: הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו ויצא בו, החזירו- יצא, לא החזירו- לא יצא. למה לי למימר שלקחו באלף זוז? להודיעך כמה מצות חביבות עליהן.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ו עמוד ב

אמר רבא: הילך מנה על מנת שתחזירהו לי, במכר- לא קנה, באשה- אינה מוקדשת, בפדיון הבן- אין בנו פדוי, בתרומה- יצא ידי נתינה, ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות. מאי קסבר רבא? אי קסבר **מתנה על מנת להחזיר** שמה מתנה, אפילו כולה נמי! ואי קסבר לא שמה מתנה, אפילו תרומה נמי לא! ועוד, הא רבא הוא דאמר **מתנה על מנת להחזיר** שמה מתנה, דאמר רבא: הילך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו והחזירו- יצא, ואם לאו- לא יצא! אלא אמר רב אשי: בכולהו קני, לבר מאשה, לפי שאין אשה נקנית בחליפין. א"ל רב הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי: הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיקך.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלז עמוד ב

ואם לאו לא יצא- . . . ומנהג שלנו שנהגו לברך כל הקהל באתרוג אחד דעתנו מסכמת לתת כל אחד במתנה את חלקו לחבירו כדאמרינן גבי רבן גמליאל ור' יהושע במסכת סוכה (שם/דף מא:)
ואע"ג דלא פריש כמאן דפריש דמי דלא גרע ממתנה ע"מ להחזיר דלהכי מיהא דעת כל הקהל שוה שינתן לכל אחד עד שיברך עליו ואח"כ יחזיר והני מילי ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני אמרי' מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול . . .

החזירו יצא- איגלאי מילתא למפרע דהויא מתנה מעיקרא שהרי קיים עתה תנאי שהמתנה היתה תלויה בתנאי ונתקיים.

ואם לאו- אלא מכרו או אכלו לא יצא דאיגלאי מילתא דלא הויא מתנה . . .
הרי זה מוקדש ומוחזר- כלומר הרי זה מוקדש שהרי מוחזר הוא ונתקיים התנאי דאיגלאי מילתא דהויא מתנה למפרע ונראה בעיני דאם מת בתוך הזמן דפטור מלשלם דלא הוה שואל להתחייב באונסין ואף לא שומר להתחייב בגניבה ואבידה אלא מקבל מתנה הוא ולא נתחייב אלא בפשיעה.

תוספות מסכת בבא בתרא דף קלד עמוד א

כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת כו'- ואם תאמר דאמר לקמן בפירקין (דף קלז:): הא לך אתרוג במתנה ע"מ שתחזירו לי החזירו יצא אע"פ שלא היה יכול להקדישו דכיון דאמר לי מידי דחזי לי קאמר כדקאמר לקמן ויש לומר דהתם יכול להקדישו כל זמן שהוא בידו שלא יהנו אחרים ממנו אבל הכא לא היה יכול להקדישו כלל ולר"י נראה דלא תליא מתנה בהקדש דאפילו אינו יכול להקדיש הויא מתנה והכי פ"י כל מתנה שאינה כו' כלומר שגרועה כזאת שלא נתנה אלא ע"מ שיאכל אביו ולא דוקא נקט שאם הקדישה אינה מוקדשת שהרי לא היה יכול לעשות ממנה כלום ולא נתנה כלל אלא ע"מ שיאכל אביו כדאמרי' בנדרים (דף מח.) לחד לישנא דסעודתו מוכחת עליו ולא נקט שאם הקדישה אלא משום דמעשה הכי הוה אי להוה לישנא דמפרש [התם] משום דויתור אסור במודר הנאה ובעלמא אע"פ שאינו יכול להקדישה הויא מתנה וכן משמע בירושלמי דקאמר אהאי דכל מתנה שאינה שאם הקדישה כו' ר' ירמיה בעי מעתה אין אדם נותן מתנה לחבירו על מנת שלא יקדישנה כו' וקאמר במתני' כל מתנה שהיא כמעשה בית חורון שהיתה בה ערמה אינה מתנה.

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף מא עמוד ב

מנא הני מילי דתנו רבנן כו' עד מילתא אגב אורחיה קמ"ל דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. פ"י וממון גמור הוא שלו לכל דבר וכבר ברירנא לה בפרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז ב'). מהא שמעינן שהנותן לחבירו ביום טוב סתם על מנת להחזיר הוא, ואומדנא דמוכח הוא אע"פ שלא פירש שאין אדם מתערטל ממצותו ליתן לאחרים בעוד שצריך לו, דהא סתם נתנו להם רבן גמליאל ואפילו הכי אמרינן להדיא דקמ"ל דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ועל זה סמכו ליתן כל אדם לולב לחברו ביום טוב סתם וכן עיקר. . .

כי הא דאמר רבא אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירו לי ונטל ויצא בו החזירו יצא. פ"י שהחזירו בו ביום בענין שיוכל לצאת בו ביום אם עדיין לא יצא באותו יום או למחר דאומדן דעתא הוא שיחזירו לו כדי שיצא בו לכשיצטרך. לא החזירו. פ"י שלא החזירו כלל או שלא החזירו עד שעבר זמן מצותו לא יצא שכיון שלא קיים תנאו בטלה המתנה וחזרת דמים לאו חזרה היא כלל דהכא אלולב קפ"ד, כדאמרינן התם בגיטין (ע"ד ב') על מנת שתתן לי אצטלית דאצטלית דוקא דלצעורה קא מכיון, וכל שכן בזה שצריך לו לצאת ידי חובתו וכדכתיבנא במסכת גיטין (שם). . .

איכא דקשיא ליה אי אמר ליה על מנת שתחזירו לי היאך יוצא בו דכיון דאמר לי מידי דחזי לי קאמר ואינו יכול להקדישו כדאיתא בפרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז ב'), ואמרינן בנדרים ובבא בתרא כל מתנה שאם הקדישה אינה מוקדשת אינה מתנה, ומפני זה כתב רש"י ז"ל בבבא בתרא דלא גרסינן לי, והראב"ד כתב דשפיר גרסינן לי והכא הרי הוא יכול להקדיש טובת הנאה שיש לו באתרוג זה ונותן לו דמי הנאה להקדש, ולא נהירא כדכתיבנא התם, אבל הנכון דקושיא מעיקרא ליתא דכי אמרינן התם

כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה אלא כשנעשית בהערמה כמתנת בן חורון דאמר אינה לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל כו' וכדאמרין התם סעודתו מוכחת עליו, וכן הוא בירושלמי דגרסינן התם בעי רבי ירמיה מעתה אין אדם נותן מתנה לחבירו על מנת שלא יקדישנה לשמים ופריק כיני מתניתין כל מתנה שהוא כמתנת בן חורון שנעשית בהערמה שאינה אם הקדישה מקודשת אינה מתנה, וכבר ביררנו זה במקומות הרבה, ושמעינן מינה דמתנה על מנת להחזירה רשאי ליתנה לאחרים ואחר לאחרים ובלבד שתחזור לבעלים הראשונים כמו שהתנו, כי הכא שרבן גמליאל נתנו לרבי יהושע ורבי יהושע לרבי אליעזר ורבי אליעזר לרבי עקיבא והחזירו לרבן גמליאל.

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף מו עמוד ב

ואמר רב זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא. פי' ביום ראשון דבעינן משלכם. מאי טעמא ינוקא מקנא קני אקנויי לא מקני. יש אומרים דוקא בנותן לתינוק סתם במתנה גמורה אבל בנותן לו במתנה על מנת להחזיר לא דכיון דעל מנת כן נתנו לו אין אנו צריכין להקנאותו של קטן, ואע"ג דכל מתנה על מנת להחזיר לא חזרה המתנה אלא בהקנאה גמורה וקני על מנת להקנות הוא כדאיתא בנדרים (מ"ח ב') וכדפרישנא התם ובפרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז ב'), מ"מ כיון שאין הקטן הזה יודע להקנות וכיון שלא קיים תנאו שיחזירו לגדול בהקנאה כראוי נמצא שבטל מתנה ראשונה ולא יצא מרשות בעלים ראשונים וכן כתבו בתוספות, ויפה דקדקו כמנהגם, אבל מדנקיט לה סתמא וסתם מתנה ביום טוב על מנת להחזיר משמע כמו שכתבנו בפרקין דלעיל, יש לנו לומר דהא דרבי זירא אפילו בנותן לתינוק על מנת להחזיר אותה וכיון שהתינוק הזה לא היו בר אקנויי כי מקני ליה מעיקרא על מנת להקנות הוה ליה תנאי שאי אפשר לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו שהוא כמפליג בדברים והתנאי בטל והמעשה קיים, ונמצא שקנאו התינוק לגמרי אע"פ שלא חזר והקנהו לבעלים הראשונים.

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ו עמוד ב

וקשיא ליה לראב"ד ז"ל דהא אמרין התם בפרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז ב') דמתנה על מנת להחזיר אם הקדישה מקבל מתנה אינה מקודשת דתחזירהו לי מידי דחזי לי קאמר והדרה למרה, ואם כן היכי הוי מתנה דהא גבי מעשה דבית חורון (נדרים מ"ח א') אמרין אמרו חכמים כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה, וקושיא זו כבר תירצו אותה בעלי הגמרא במקומה במסכת נדרים דשאני התם דסעודתו מוכחת עליו, פירוש שהדברים ניכרים שלא גמר בלבו לשם מתנה כלל אלא שהיה מערים כדי שיהנה אביו מסעודתו, וכדאמר ליה הרי הם לפניך כדי שיבא אבא ויאכל, ואמרין עלה בירושלמי (נדרים פ"ה ה"ו) רבי ירמיה בעי וכי אין אדם נותן מתנה על מנת שלא יקדשנה לשמים, ואמרין כיני מתניתא כל מתנה שהיא כמתנת בית חורון שנעשית בהערמה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת אינה מתנה עד כאן, הא בנותן מתנה גמורה על מנת להחזיר בלב שלם מתנה גמורה היא תוך זמנה, ואם הקדיש אינה מקודשת כלל ובאים בעלים ונוטלים אותה בלא פדיון דהכי אתנו עליה דתיהדר להו בעינן דחזיא להו בשעת חזרה, וכן הסכימו רבותי לדעתי בזה ושלא כדברי הראב"ד ז"ל דכתב שצריך לפדותה. ומיהו מתנה על מנת להחזיר הקנאה גמורה היא וממון שלו הוא וכשמחזירה לו הקנאה גמורה בעי כשאר הקנאות דעלמא, ומסתברא שאם שעבדה לבעל חובו הרי הוא משועבד ומוחזר וגובה ממנה לאחר חזרה וכדפרישית בפרק יש נוחלין.

רא"ש מסכת סוכה פרק ג

סימן ל

גמ' . . . מילתא אגב אורחיה קמ"ל דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה דאמר רבא הילך אתרוג זה במתנה ע"מ להחזירו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא וכן היתה מתנת ר"ג ולהכי תנא והחזירו לר"ג דאם לא החזירוהו לו לא יצאו אע"פ שכל אחד לא החזירו לר"ג כן היתה המתנה שכל אחד יתנהו לחבירו ויחזירוהו לבסוף וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה ע"מ שיחזיר ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנה לו במתנה בשעת חזרה אבל אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי

כבתחלה לא יצא בו דהוי כמו שאול ותדע מדאמר לקמן (דף מו ב) לא ליקני איניש לוליבא לינוקא ביומא טבא קמא דינוקא מקני קני אקנויי לא מקני ואם אינו צריך להחזיר לו במתנה נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקני ליה עד שיצא בו ולחזור לו ממילא אלא ודאי צריך לחזור וליתנו לו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא. כתב בעל העיטור . . . ולענין הדין אם הוא חייב באונסין יש אומרים שאינו חייב באונסין שהרי במתנה נתנו לו ונהי נמי שלא החזירוהו לו מ"מ שואל אינו וכן דעת ה"ר ישעיה ז"ל שהקשה מה יש בין מתנה ע"מ להחזיר לשואל בשניהם הוא שלו עד שיטלנו ושניהם אין הגוף קנוי לו ותירץ דמתנה ע"מ להחזיר אינו חייב באונסין דלהכי יהביה ליה במתנה מיהו כי איתיה בעיניה מיחייב לאהדורי ליה וכיון דאינו חייב באונסין קרינא ביה לכם אבל שאול שחייב באונסין לא קרינא ביה לכם ולדבריו אפילו בגניבה ואבידה לא מיחייב כיון דפטר ליה מאונסין משום מתנה הוא הדין נמי מגניבה ואבידה אי לאו משום דאמרינן הואיל ונהנה מהנה כדאמרינן (ב"מ דף פא א) גבי הנוטל כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו ונאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור מאונסין וחייב בגניבה ואבידה דהואיל ונהנה מהנה ומיהו נ"ל דחייב אפילו באונסין ועוד אפילו במתה מחמת מלאכה חייב שהרי קבל עליו להחזירו ואם לא החזירו המתנה בטלה ונהי דשואל לא הוי מיהו בנפקד ושולח יד בפקדון שלא ברשות הוי גזלן ואע"פ שברשות ירד הוא ביטל אותו רשות בשלא קיים תנאו ועשה את עצמן גזלן למפרע:

רא"ש מסכת קידושין פרק א

סימן כ

. . . וגבי שור בפרק יש נוחלין (דף קלז ב) יראה אם אמר שור זה נתון במתנה על מנת שתחזירוהו לי והקדישו והחזיר לו דמיו הרי זה קדוש. אף על גב דקאמר [על מנת שתחזיר לי] דכיון שהחזיר לו דמים ויכול לקנות בהם שור אחר כיוצא בזה קרינן ביה שפיר מידי דחזי ליה

שו"ת הרא"ש כלל לה סימן ב

אלה דברי ה"ר אביגדור כהן צדק ז"ל . . . ואותה ששנינו (סוכה מא:): אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב ראשון בלולבו של חברו, אף ע"ג דיהיב ליה בפ"י הנאת שימוש, דהיינו נטילתו לצאת בו, לא נפיק ביה עד דמיקניא ליה קניית הגוף לשעה, לכל הפחות: התם היינו טעמא דכתיב: לכם, משלכם, דקנין הגוף משמע, ולא סגי בהנאת שימוש לחוד. ואם תאמר: והלא **מתנה על מנת להחזיר**, קנין פירות בעלמא קרי ליה, בפרק יש נוחלין (קלז), ונפיק ביה! י"ל, להכי קרי ליה קנין פירות, שאינו יכול לאכלו, אבל מיהו קנין הגוף לשעה מיקרי, ובהכי סגי; דולקחתם לכם, משלכם, משעת לקיחה קפיד רחמנא שיהא משלו, והא איכא; והכי מסיק התם בהדיא. דאפילו מאן דפליג במכירה ואכילה, למיפק כ"ע לא פליגי דנפיק. ומיניה ילפינן לכל מילי, ואפילו לקידושין דאורייתא, **דמתנה על מנת להחזיר** שמה מתנה; דעדיף משואל, דאם נאנס קודם חזרה פטור, אלמא מתנה היא אע"פ שעומד לחזרה, דכל כמה דלא אהדרי*ה חשוב ממוני*ה. גם בזה יפה כחו: דשואל אינו רשאי להשאיל בלא רשות בעלים, וזה יכול להשאיל וליתן לאחר בלא רשות בעלים, על מנת להחזיר, וגם יכול להקדיש; דאי משום דמביעי* ליה לקיומיה תנאיה, מצי פריק ליה ומקיים תנאיה. וההיא דפרק יש נוחלין /קלז/ (שם): שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירוהו לי, מידי דחזי לי*ה קאמר, התם מיירי בהקדישו והחזירו בלא פדיון. והשתא אתי שפיר, דלא תיקשי ממתנת בית חורון (נדרים מח), דתנינן עלה: כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה; דמתנה ע"מ להחזיר ודאי יכול להקדיש. וכי היכי דדרשינן לכם, משעת לקיחה, משעת **מתנה על מנת להחזיר** ודאי יכול להקדיש. . . **ומתנה על מנת להחזיר**, כיון דקנה הגוף לשעה, אע"פ שאינו יכול לאכלה: ואי משום לקיומיה ליה תנאיה, יחזיר לו דמיו. ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי שמעון בן גמליאל (גיטין עד:): אלא באומר: הרי זה גיטך על מנת שתתני לי אצטליתי ואבדה לו אצטליתו, אינה מגורשת אפילו נתנה לו דמיה; דהתם קא מכוין לצערה, היילךך אצטליתו דוקא קאמר לה, אבל בעלמא, אפילו רבנן מודו דחזרת דמים שמה חזרה. וההיא דשור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירוהו, והקדישו, ולא הוי חזרה, שלא החזיר לו כלום, לא שור ולא דמיו, דשור כיון דלא חזי ליה, כמאן דליתיה דמי.

גם אני צעיר צעירים לא אמנע מלחוות דעי, כי מילתא דאיסורא היא, ואין חולקין כבוד לרב ורבינו הגדול ה"ר אביגדור כהן נראה לי . . . וגבי שור, בפרק יש נוחלין, נראה לי שאם אמר: שור זה נתון

לך במתנה על מנת שתחזירה לי, והקדישו והחזיר לו דמיו, הרי זה קדוש; אע"ג דקאמר: לי, כיון שהחזיר לו הדמים ויכול לקנות בדמים שור כיוצא בזה, קרינן ביה שפיר מידי דחזי לי*ה, כי מה לי הוא מה לי דמיו?

ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סימן תתקעה

ועל **מתנה על מנת להחזיר** ששאל אדוני מה בין זה לשאל שאין יוצא בו ביו"ט, יש לחלוק דכיון לשם מתנה נתנו לו קרינן ביה ולקחתם לכם. שהרי אם מת או נאבד או נגנב ולא החזירו פטור, כדפירש רבינו שמואל בפרק יש נוחלין (קל"ז סע"ב) גבי שור זה נתון לך במתנה וכו'. מה שאין כן בשאלו. וכן שמעתי מאבא מרי בשם רבינו משה ב"ר יואל. והיה מביא ראייה מפרק גט פשוט (קסט ע"ב) דפריך רבא אי הכי אפילו נגנב או אבד נמי. אע"פ שבידי למחות מכל מקום כך נ"ל. אבי העזרי.

שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קיח

השיב רבינו שמחה זצ"ל. גלגל עיני החביב חבר הנאה ר' חייא בן הר"ר תנחום. לולי מרוב חשק האהבה לא הייתי נזקק בפעם הזאת לדבר הלכה. דשמעתת' בעי צלותא שאין דעתי צלולה. ויפה כונת **במתנה על מנת להחזיר** שאין מקבל מתנה חייב באחריותה. כי ידעת שהייתי תמיה כמה פעמים מאיזה טעם אדם יוצא באתרוג שנתן לו חברו על מנת להחזיר אפילו ביו"ט ראשון ואינו יוצא בשאלה. מה בין זה לשאלה? וחלקנו שאלה חייב באונסין ואכתי של משאיל הוא. אבל **מתנה על מנת להחזיר** של מקבל הוא ואינו חייב באונסין. ומצאתי לי סעד בפרשב"ם פרק יש נוחלין (קל"ז ב' ד"ה הרי זה מוקדש ומחזר). . . . ואולי יש חילוק דשואל אינו רשאי להשאיל לאחרים. ואפילו אם נתן לו רשות להשאיל לכל מי שירצה. אינו רשאי להשאילו למודר הנאה מן המשאיל. אבל **במתנה על מנת להחזיר** אינו כן דשל מקבל היא ולא של נותן. ובשואל אם המשאיל הדיר את השואל הנאה מנכסיו שוב לא יהא השואל רשאי להשתמש בחפץ השואל ובמתנה אינו כן. וסתם שאלה שלשים יום ואחר כך צריך להחזירה. ובמתנה אם ירצה לעכבה שנה או שנתיים יעכבנה בידו על כרחו. ואם המשאיל הפקיד או הקדיש נכסיו חפץ השואל בכלל ואין חפץ הנתון בכלל. ונראה דאע"ג דבשאלה פטרנו מתה מחמת מלאכה **במתנה על מנת להחזיר** לא יפטר דלא החזירה. את"ל שצריך להחזיר לו החפץ בטובו כמו שהיה כשנתן לו. אכן נראה קצת שאם נשבר חפץ הנתון ועדיין שמו עליו יחזירה ונתקיימה המתנה מה שאין כן בשאלו.

רמב"ם הלכות נדרים פרק ז

הלכה טז
כל מתנה שאם הקדישה לא תהיה מקודשת אינה מתנה, וכל הנותן לזה מתנה על מנת להקנותה לאחר הרי זה האחר קנה בעת שיקנה לו הראשון, ואם לא הקנה לו הראשון לאותו אחר לא קנה לא הראשון ולא השני.

שו"ת רדב"ז חלק ה סימן מג

(אלף תט"ז) שאלת ממני אודיעך דעתי במה שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות חמץ ומצה וז"ל אומר ישראל לעכו"ם עד שאתה לוקח במנה קח במאתים וכו' אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא ע"כ וקשיא לך דהא מתנה על מנת להחזיר הויה מתנה לכל הדברים ואפי' לגבי קדושין קנה אם לא משום שלא יאמרו אשה נקנית בחליפין משמע לכל שאר הדברים הוי מתנה גמורה וא"כ אמאי עובר על בל יראה ובל ימצא:

תשובה כבר ידעת שהרב ז"ל אזיל לשטתיה דאמר המפקיד חמצו אצל העכו"ם עובר בבל יראה ובל ימצא הילכך בכל התנאים שבעולם כיון דאיפשר דלא מקיים תנאיה והוי דישראל הדבר פשוט דעובר עליו אעפ"י שהוא אצל העכו"ם דהא פקדון הוא גביה וכן אם אמר לו ע"מ שתחזירה לי אחר הפסח כיון דאם לא החזירו אחר הפסח נתבטלה המתנה למפרע והוי חמץ דישראל שעבר עליו הפסח וכיון

דמעקר התנאי היה אפשר שלא יתקיים כל זה הזמן **הוי כפקדון** אצל העכו"ם ועבר עליו הישראל משום בל יראה ובל ימצא ומתנה ע"מ להחזיר לא חשיבא מתנה לענין שהוא שלו לגמרי תדע שאין יכול להקדישו דקי"ל כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה נהי נמי שיועיל זה התנאי לענין שהוא חשוב כשלו לצאת בו ידי חובתו שלא יהיה שאול מ"מ לאו שלו הוא לגמרי תדע שהרי אם לא החזירו אינה מתנה וכיון שהיה באפשרות שלא יתקיים התנאי כל אותו הזמן הוי כפקדון אצלו אם נתקיים התנאי שהחזירו אמרינן למפרע שלו היה ויצא ידי חובתו אבל לא קיים תנאו גזל הוא ולא יצא וכן לענין קדושין אמר לה הרי את מקודשת לי בדבר זה ע"מ שתחזירו לי הרי הדינר בידה פיקדון אם החזירתו נמצא למפרע שלה היה והרי היא מקודשת אי לאו משום שלא יאמרו אשה מתקדשת בחליפין ואם לא החזירתו כיון שלא קיים תנאה אינה מקודשת שהרי קדשה על תנאי אבל כל עוד שלא נתקיים התנאי אין המתנה מתנה אלא פיקדון הכא נמי גבי חמץ בפסח **כל עוד שלא נתקיים התנאי הוי חמץ פקדון ביד עכו"ם ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ובזמן שהחזירו דהיינו אחר הפסח אעפ"י שהיתה מתנה למפרע הרי כבר עבר עליו בבל יראה ובל ימצא**. קצרו של דבר כל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון אצל העכו"ם ואם נתקיים התנאי אעפ"י שנמצא למפרע שהחמץ היה של עכו"ם בשעת קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר מה שאין כן בשאר הדברים שמועיל קיום התנאי לבטל שלא יהיה גזל אלא שתהיה מתנה **והבן זה לפי שנעלם מזולתינו** וכן יש לדקדק מהבבא אשר למעלה המתחלת ישראל שהרהין חמצו וכו' עיין עלה. והנראה לע"ד כתבתי:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תמח

סעיף ג

* חמץ של ישראל * שעבר עליו הפסח, (ז) ג אסור בהנאה * אפילו (ח) הניחו שוגג (ט) או אנוס. * (י) ואם מכרו או נתנו (יא) <ד> לאינו יהודי (יב) ד [ח] שמחוץ לבית קודם הפסח, אע"פ שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח (יג) ויחזור [ט] ויתנו לו, מותר * (יד) ובלבד שיתנו לו (טו) מתנה גמורה (טז) בלי שום תנאי, (יז) או שימכרו לו * (יח) [יא] מכירה גמורה * (יט) בדבר מועט; אבל * **מתנה** (כ) **על מנת להחזיר** * (כא) ה לא מהני.

מגן אברהם סימן תמח

ה לא מהני - אע"ג דבכ"מ הוי מתנה כדאיתא פ"ק דקידושין ובסוכ' פ"ג משום חומרא דחמץ לא מהני **וחומרא יתירה הוא והבו דלא לוסוף עליה לדמות לה מלתא אחרית** (ת"ה והג"מ פ"ו משבת) **ורדב"ז** ח"א סי' ק"מ כתב הטעם דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון . . . ונ"ל דאפי' לפי דברי רדב"ז דוקא כשתולה המתנה בחזרה שאמר הריני נותן לך ע"מ שתחזירוהו לי דנמצא שאם לא יחזירוהו לו לא הוי מתנתו מתנה אבל אם אמר הריני נותן לך ותחזירנה לי נמצא שאין המתנה תלוי בחזרה שאף אם לא יחזירוהו לו הוי מתנה פשיטא דשרי מדינא אם לא משום חומרא דחמץ:

משנה ברורה סימן תמח

(כא) לא מהני - אע"ג דבכל התורה מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אם נתקיים התנאי הכא הצריכו [נז] חכמים מתנה גמורה **משום חומרא דחמץ**. ולענין דיעבד [נח] **אם נתקיים התנאי שהחזירו אם מותר [נט] נחלקו האחרונים** בזה ועיין בבה"ל. והיכא שאמר הריני נותן לך ותחזירנה לי עיין בבה"ל:

ביאור הלכה סימן תמח

* לא מהני - דין זה הוא **מהגהת מיימוני** פ"ו מה"ש ודייק שם דין זה מתוספתא עיי"ש ותה"ד סימן ק"כ מביאו ומשמע שם לכאורה דאי לאו משום חומרא דחמץ מותר אפילו לכתחלה לנהוג כן ובאמת צ"ע הדלא לכתחלה בודאי אסור מדינא כיון דתלי מתנתו בתנאי וכשלא יתקיים התנאי שלא יחזירו למפרע החמץ שלו וא"כ הרי הוא מכניס עצמו בספק באיסורא דאורייתא של לאו דבל יראה ובפרט שאין התנאי תלוי בו אלא באחריני ושמא פלוני לא יקיים התנאי . . .

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרנח

סעיף ד

נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, **שמתנה על מנת להחזיר** (יב) שמה מתנה; (יג) ואם לא החזירו, לא יצא * (יד) אפילו נתן לו את דמיו, (טו) ואפילו נאנס מידו; ד וכן אם החזירו * (טז) [ו] לאחר זמן מצותו, לא יצא. הגה: * (יז) ומותר לתת לו אתרוג במתנה על מנת שלא יקדישנה, ה דלא גרע **מתנה על מנת להחזיר** (ר"ן פ"ה דנדרים).

מגן אברהם סימן תרנח

ד וכן אם וכו' - ודוקא כשאמר ע"מ שתחזירהו לי אבל אם אמ' סתמ' ע"מ שתחזירהו אפי' החזיר לאח' זמן מצותו יצא [ד"מ סי' רמ"א ס"ו]:

משנה ברורה סימן תרנח

(יב) שמה מתנה - **דכשאמר חפץ זה נתון לך [יד] נפקע כל כחו ממנו ומה שאמר ע"מ שתחזיר לי [טו] הוא רק תנאי כשאר תנאים שאדם יכול להתנות במכירתו ובמתנתו:**
 (יג) ואם לא החזירו - **וה"ה [טז] כשנפסל בידו והחזירו:**
 (יד) אפילו נתן לו את דמיו - ולא אמרינן בזה מה לי הן מה לי דמיהן [יז] כיון שצריך לו לצאת ידי חובה בודאי הקפיד על הלולב גופיה:
 (טו) ואפילו נאנס מידו - **ואע"ג דלדעת המחבר בח"מ סימן רמ"א במתנה ע"מ להחזיר ונאנס פטור מתשלומין היינו משום דאין עליו דין שומר שהרי בתורת מתנה באה לידו אבל עכ"פ התנאי לא נתקיים ואינו אלא כפקדון בידו ולהכי לא יצא בעניניו ומשמע [יח] מרוב הפוסקים דגם בנאנס לא מהני חזרת דמים. ועיין בח"א שמסתפק אם אמר הריני כאלו התקבלתי מהו ובספר מאירי כת"י אשר תח"י דעתו בהדיא [יט] דיכול הנותן למחול תנאו ולאמר הריני כאלו התקבלתי ויצא זה ידי חובה אע"ג שלא החזיר:**
 (טז) **לאחר זמן מצותו - ר"ל אפילו באותו היום אם הוא שעה שא"א עוד לצאת בו דהיינו בערב ואם בשעה שנתן לו כבר בירך עליו [כ] צריך להחזיר לו עכ"פ ביום המחר בשעת מצותו [כא] ואע"ג דלא פירש לו בהדיא מתי שיחזירנו לו מ"מ אומדנא דמוכח הוא שכונתו היה שיחזירנו לו לשעה שיוכל לצאת בו. וכתבו הפוסקים [כב] דכ"ז באמר ע"מ שתחזירהו לי דמשמע שיהיה ראוי לו לדבר שעומד אבל באומר ע"מ שתחזירהו ולא אמר לי אפי' החזירו לאחר החג שאינו שוה כלום נמי קיים תנאו ויצא ועיין בה"ל:**
 (יז) **ומותר וכו' שלא יקדישנו - ר"ל דאם התנה במתנתו שלא יוכל המקבל להקדישו מ"מ הוי מתנה ואפשר לצאת בו וכדמסיים דלא גרע ממי שאמר ע"מ שתחזירהו לי דג"כ אינו יכול להקדישו ואפ"ה הוי מתנה ועיין בה"ל:**

ביאור הלכה סימן תרנח

* **אפילו נתן לו את דמיו - עיין מ"ב והוא מלשון הפוסקים ולפ"ז אם יש לו עוד לולב לצאת בו מסתברא דמהני נתינת דמים** עכ"פ היכי דאין החפץ בעולם [ועיין בח"מ סימן רמ"א ס"ז ברמ"א ובקצוה"ח ובנתיבות שם] וכענין ההוא דאחין שקנו וכו' אם יכול לאכלו וכו' עיין שם בפ' י"ג דף קל"ז.
 וכן נראה ג"כ במחזיר לו לולב אחר כשר ומהודר דמהני דשוב ליכא אומדנא אף דאפשר לומר דרוצה אדם בשלו מ"מ כיון דבלא"ה יש פוסקים דבנשרף או נאבד וכדומה דנותן דמיו ויוצא עיין בכל בו וגם מובא ברא"ש בסוגין דעת רבינו ישעיה דמוכח מיניה עוד יותר דבנאנס פטור לגמרי ויוצא שלא כיון בעל מנת להחזיר אלא כשהחפץ בעין ואף דהמחבר לא סמך עלייהו ומשמע מניה דאפילו דמים לא מהני ואפילו באונס וכמו שכתבנו במ"ב מ"מ במחזיר לו לולב אחר כשר ומהודר אפשר דכו"ע מודי ובספר שדי חמד הביא בשם ס' שם ארי' דגם בזה לא יצא והנלענ"ד כתבתי:

* ומותר לתת לו במתנה ע"מ שלא יקדישנו- עיין ברא"ש ור"ן וריטב"א ועוד פוסקים שכתבו טעמא דמילתא דכללא דכל מתנה שא"א להקדישה אינה מתנה דתנין לא באה לאפוקי רק היכי דלא הוי רק הערמה בעלמא שלא כיון כלל לתת אבל בלי הערמה אף שהמתנה הוא רק לד"א ג"כ חיילא וכ"כ התוס' בסוכה דף מ"ב ע"ש באורך וכ"מ להדיא בסוגיא דב"ב דף קל"ז ע"א דקאמר שם אלא הכא אי מיפק לא נפיק ביה למאי יהביה ניהליה ועיין שם בפירושב"ם ומבואר דאף אם אינו נותנו לו לשום דבר רק לצאת בו ידי מצות החג ג"כ מיקרי נתינה כיון שהוא שלו לד"ז וממילא נראה דכ"ש באם אמר לו הרי הוא שלך במתנה ע"מ שלא תתנו לשום אדם או אפילו באומר לו הרי הוא שלך ואינך רשאי ליתנו לשום אדם בודאי הוא שלו ויוצא בו אע"ג שלא נתן לו כל כחו באתרוג זה. וכ"מ במאירי שהביא יש פוסקין שבנותן מתנה ע"מ להחזיר אינו רשאי ליתנו לרבים אלא ברשות הנותן הראשון ואף שיש מי שמתיר וכמו שמוכח ממחבר בס"ה שם הטעם הוא דהרי לא התנה בפירוש אלא אמר ע"מ שיחזר לי והרי הוחזר לו. אכן מוכח עכ"פ במתנה בפירוש דאינו רשאי ליתנו לאחר ואעפ"כ יוצא בו. והנה הגאון מליסא בדה"ח החמיר בזה וכתב דכל שאינו בכח המקבל ליתנו לאחר אינו מתנה כלל ולענ"ד אינו כן כמו שהוכחו. ומצאתי בשדי חמד שהביא כבר דעת כמה גאונים לחלוק עליו בזה:

שולחן ערוך חושן משפט סימן רמא

סעיף ו

כ' ז (ד) הנותן מתנה ע"מ להחזיר, בין מיד בין לזמן קצוב או כל ימי חיי הנותן או כל ימי חיי המקבל, הויא מתנה לזמן הקצוב, כא] בין בקרקע בין במטלטלין, כב] ואוכל הפירות עד אותו הזמן; כג] והוא שמחזירה לנותן לזמן הקצוב, ח אבל אם אינו מחזירה, נתבטלה המתנה. הגה: ט כד] לא קצב לו זמן להחזיר, יכול המקבל להחזיר לו כשירצה. כה] ואם הוא דבר הצריך לנותן, כגון שהוא אתרוג בימי החג, ואמר: על מנת שתחזירנו לי, בודאי נותנו שיחזירנו לו בעוד שצריך לו וצריך להחזיר לו מיד. ואם אמר: על מנת שתחזירהו, ולא אמר: לי, יכול להחזיר כשירצה (תשובת רשב"א סימן אלף). הנודר לחבירו ליתן לו מתנה, י' לא מהני אם נותן לו על מנת להחזיר (ריב"ש סימן שפ"א /שמ"א/).

סעיף ז

לפיכך הנותן שור לחבירו וא"ל: על מנת שתחזירנו, [ה] יא) והקדישו והחזירו, הרי זה קדוש. אבל אם א"ל: (ה) על מנת שתחזירהו לי, אינו קדוש, שלא התנה עליו שיחזיר לו (ו) אלא דבר הראוי לו. הגה: האומר לחבירו: שדה זו נתונה לך על מנת שתתן לי ר' זוז, ומת, בניו נותנין לו והמתנה קיימת, כו] אע"ג דהאומר על מנת שתתן לי, [ו] יב] לי ולא ליורשיו קאמר, כז] שאני הכא דלא כוון רק שיתנו לו והרי נתנו (ב"י בסימן ר"ז בשם הרשב"א). כח] המתנה עם חבירו (ז) [ז] לתת לו חפץ פלוני, יכול לתת לו יג] דמי החפץ, מה שאין כן י בתנאי בגיטין (רבינו ירוחם נ"א ח"א).

סעיף ח

כט] נתן שור לחבירו על מנת להחזירו בתוך ל' יום, [ח] יד) ומת בתוך הזמן, טו] [ט] פטור מלשלם.

סעיף ט

יא [ל] כל הנותן מתנה על תנאי, טז] לא] בין שהתנה הנותן בין שהתנה המקבל, והחזיק המקבל וזכה בה, אם נתקיים התנאי נתקיימת המתנה, ואם לא נתקיים התנאי בטלה המתנה לב] ויחזיר פירות שאכל, והוא שיהיה התנאי כראוי ע"פ מה שנתבאר בטור אבן העזר סימן ל"ח.

קצות החושן חושן משפט סימן רמא

(ד) הנותן מתנה על מנת להחזיר. כתב הרא"ש פרק לולב הגזול (סוכה פ"ג סי' ל') גבי אתרוג במתנה על מנת להחזיר וז"ל, וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה על מנת שיחזיר ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה, אבל אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהיה שלי כבתחלה לא יצא בו דהוי כמו שאול, ותדע מדאמר לקמן (שם מו, ב) לא ליקני איניש לולבא לינוקא ביומא טבא [קמא] דינוקא מיקני קני אקנויי לא מקני, ואם אינו צריך להחזיר במתנה נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקני ליה עד שיצא בו ולחזור לו ממילא, אלא ודאי צריך לחזור וליתנו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא עכ"ל. וכ"כ הריטב"א בחידושו פ"ק דקידושין (ו, ב ד"ה הכי גרסינן) וז"ל, ומיהו מתנה על מנת להחזיר הקנאה גמורה היא וממון שלו, וכשמחזירה לו הקנאה גמורה בעי כשאר הקנאות דעלמא, ומסתברא שאם שעבדה לבע"ח הרי הוא משועבד (ומוחזר) [ומחזיר] וגובה ממנו לאחר חזרה עכ"ל.

אמנם לולי דברי הרא"ש והריטב"א יראה לענ"ד **דמתנה על מנת להחזיר** הוא כמשמעו, ואין בו תנאי הקנאה אלא שנתן לו במתנה את האתרוג עד שיצא בו והוא מתנה גמורה וחלוטה עד הזמן, ומ"ש הרא"ש דהו"ל כשאלו, נראה לענ"ד דכל כה"ג לאו דין שאלו הוא, וראה מהא דאמרינן בפרק יש נוחלין (ב"ב) דף קל"ז (ע"א) אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריך לפלוני ונטלו ראשון ויצא בו באנו למחלוקת רבי ורשב"ג, ואמרינן עלה הכא אי מיפק לא נפיק למאי יהביה ניהליה, אלא מיפק לכ"ע נפיק אלא מכרה או אכלה באנו למחלוקת רבי ורשב"ג ע"ש, ומבואר דגבי אתרוג לרשב"ג ודאי נפיק ביה כיון דס"ל דנתן לראשון הגוף א"כ שלו הוא לגמרי, ואע"ג דאמר אחריך לפלוני לא הוי כמו שאלו, ומשום דשאלו אין לו בזמן השאלה אלא לפירות, אבל אחריך לפלוני הוי הגוף לראשון וא"כ מה לי אחריך לפלוני או אחריך לעצמי, והרי אחר שעה לעצמי נמי קנה המקבל את הגוף עד הזמן ושלו ממש הוא, והתנאי על מנת שתחזירהו אינו אלא משום דאם היה אומר ואחר שעה לעצמי הו"ל דינא דאחריך דאין לשני אלא מה ששייר, וא"כ אם מכרה או אכלה לא יהיה לו שיעור, ולזה מתנה על מנת שתחזירהו, היינו שנותן לו הגוף עד הזמן לצאת בו ובאופן שיהיה לו שיעור אחר כך, לזה מתנה על מנת שתחזירהו לי, אבל גוף המתנה אינו אלא לזמן ונפיק ביה וכדמוכח מאחריך לפלוני ודו"ק היטב.

וא"כ על אופן זה ממש הוא דין **מתנה על מנת להחזיר** דגוף המתנה אינו אלא לזמן ואחר שיצא בו יהיה לעצמו, כמו באומר ואחריך לפלוני דנפיק ביה כיון דהגוף של הראשון לזמן החיים ושיהיה שיעור לעצמו אחר שיצא בו שלא ימכרנו או יאכלנו כיון דהגוף שלו מתנה על מנת שתחזיר לי, וכל זה נכון היטב. . . .

אלא שלא מצאתי לי רב בזה, ואחר החיפוש מצאתי רב קדמון כדברינו אלה, והוא בתשובת הרא"ש כלל ל"ה ס"ב' שם כתב תשובת הרב ר' אביגדור כהן צדק ז"ל, ואותה ששנינו (סוכה מא, ב) אין אדם יוצא ידי חובתו ביי"ט ראשון בלולבו של חברו, אע"ג דיהיב ליה בפירוש הנאת שימוש דהיינו נטילתו לצאת בו לא נפיק ביה עד דמקניא ליה קניית הגוף לשעה לכל הפחות, התם היינו טעמא דכתיב (ויקרא כג, מ) לכם משלכם דקנין הגוף משמע ולא סגי בהנאת שימוש לחוד, וא"ת הלא **מתנה על מנת להחזיר** קנין פירות בעלמא קרי ליה בפרק יש נוחלין (קלז, א) ונפיק ביה, יש לומר דלהכי קרי ליה קנין פירות שאינו יכול לאוכלו אבל מיהו קנין הגוף לשעה מיקרי, ובהכי סגי דולקחתם לכם משלכם משעת לקיחה קפיד רחמנא שיהיה משלו והא איכא. והכי מסיק התם בהדיא דאפילו מאן דפליג במכירה ואכילה, למיפק כ"ע לא פליגי דנפיק עכ"ל. וע"ש ויעלוז לבי שכוונתי לדעת רב קדמון. ולפ"ז צריך לומר הא דאמרו לא ליקני אינש לולבא לינוקא כו', היינו במקנה בסתם בלי שום שיעור אלא שסומך שיחזור ויתן לו המקבל אח"כ במתנה, וכה"ג בקטן לא מהני כיון דאקנויי לא מקני, הא מקנה ליה בפירוש לשעה גם בקטן מהני כיון **דמתנה על מנת להחזיר** ממילא חוזרת המתנה, אלא דהתנאי על מנת להחזיר היינו ששייר דאל"כ אין לו אלא מה ששייר ומכרה או אכלה אין לו, ומתנה שישאר אחר שעה לעצמו. וא"כ לפי זה ניחא דהקדישו הקדש ומוחזר (לקמן סעיף ז'), כיון דהוא חוזר מאליו בלי הקנאה, אלא דכי מכרה ואכלה לא נפיק ביה דהא התנה שיהיה לו שיעור אח"כ באופן שיחזיר לו, ובהקדש כיון דקנוי לגופו לשעה יכול להקדישו והתנאי מתקיים דהא מחזיר לו ודו"ק. ועיין בסוכה דף מ"ו בהא דלא ליקני לולבא לינוקא בפירוש רש"י שם (ד"ה לא ליקני) נראה דמקנה לו בסתם וכמ"ש:

נתיבות המשפט ביאורים סימן רמא

[ה] והקדישו והחזירו. תמיה לי, דהא מבואר ברא"ש פרק לולב הגזול [ס"ב ל'] דאחר שיצא בו מחויב ליתן לו במתנה בשעת חזרה, והביא ראה מהא דאמר [שם מ"ו ע"ב] לא ליקני אינש לולבא לינוקא ביומא קמא, דינוקא מיקני קני אקנויי לא מקני. וכ"כ הרשב"א בחידושו שם [ד"ה מאי טעמא], ע"ש שכתב דהוי כתנאי דאי אפשר לקיימו כיון שהקטן אינו יכול להקנות והוא התנה על מנת שיחזיר דהיינו על מנת שיחזיר ויקנה לו, ע"ש. וכ"כ הריטב"א בחידושו לקדושין בפ"ק [ו' ע"ב] ז"ל, ומיהו מתנה על מנת להחזיר הקנאה גמורה היא וממון שלו, וכשמחזירה לו הקנאה גמורה בעי וכו'. ולפי"ז קשה הא כשהקדישה שוב אינו יכול להקנות לו בשעת חזרה דהא אין אדם מקנה דבר שאינו שלו והרי לא קיים תנאו. ועוד, דמאי שנא הקדישו דנקט הו"ל למינקט מכרו או נתנו, דמה לי מכרו לגבוה או מכרו להדיוט. והן אמת שמדברי הנמוקי יוסף [ב"ב ס"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אמר המחבר גבי ע"מ] מוכח דאפילו מכרו ומחזירו מכור ומוחזר, אבל באמת הוא תמוה טובא דלאיזה ענין החזירו. ועוד יש לדקדק אמאי נקט שור, הו"ל למינקט סתם נתן מתנה על מנת להחזיר והקדישו.

לכן נלפענ"ד דמיירי בהקדישו לשלמים דקיי"ל [ב"ק י"ב ע"ב] כר' יוסי דקדשים קלים ממון בעלים הו', ואליביה המוכר שלמיו מכירתו מכירה כמבואר בכמה דוכתי, ותופס בהן קנין כשמכרו שמצות הקרבת הדם הוא של הלוקח והבשר והעור הכל ללוקח, וכיון דבר הקניה הוא מהני ביה חזרה, וכשעושה הקנאה גמורה כשמחזיר לו מקיים תנאו בחזרה, אבל בקדשי בדק הבית או הקדש עניים אין קדוש כלל.

ובקצוה"ח [סק"ד] החליט להלכה שא"צ קנין כשמחזיר, שיש קנין גוף לשעה. והא שכתב הר"ן בנדריים כ"ט דכל קנין שאינו עולמית לא הוי רק קנין פירות, לא כתב זה רק לענין אישות דבעין קנין עולמית וכו', ע"ש [בד"ה ואע"ג דכתב הר"ן].

וליתא דהא בר"ן שם מביא ראייה מהמוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג לענין ביכורים, ולדבריו יהיה יכול להביא ביכורים, כיון שבשנים אלו גם הגוף שלו יכול לומר האדמה שנתת לי [דברים כ"ו י'], אלמא דאפילו בממון כל שאינו קנין עולמית קנין פירות הוא.

ומה שהקשה בקצוה"ח [שם בד"ה וראייה] בהא דב"ב קל"ז [ע"א] באתרוג זה נתון לך במתנה ואחריו לפלוני, דהראשון יוצא ידי חובתו מטעם דאי מיפק לא נפיק למאי יהביה ניהליה, וכתב הרא"ש שם [פ"ח סי' מ"ו] דהוי כמ"ש אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתתנהו לפלוני אחריו וכו', וע"ז הקשה בקצוה"ח דהא אמר ואחריו לפלוני לאחר מיתה אין קנין וכו', ע"ש. לק"מ דהא באתרוג אין לו אכילת פירות אחרים רק לצאת בו, ולא ניתן לראשון רק לקיים בו מצות נטילה כמ"ש [הרשב"א] [הרשב"ם שם ע"ב] בד"ה דאי מיפק ע"ש, ועל כרחך היתה כונתו כמו מתנה על מנת להחזיר דהיינו תיקוף כשיצא בו יתנהו להשני, ואחריו דקאמר היינו אחר שיכלה קנין פירות שלך, דאחריו משמע בשעה שלא יצטרך כמ"ש הסמ"ע בסימן רמ"ח ס"ק ט"ז והוא מדברי הרשב"ם בב"ב [שם ע"א ד"ה ה"ג בהלכות גדולות] ע"ש, דהא אחר שיצא בו שוב א"צ לו דהא ליכא אכילת פירות יותר רק לצאת בו. ומה שהביא ראייה מאתרוג של קהל, ג"כ לאו ראייה הוא, דשם ג"כ י"ל דהוי כאילו התנה בשעת קנין דיהיה לכל אחד בשעת נטילה במתנה על מנת להחזיר, וכ"כ הרשב"א [המובא בקצוה"ח שם] בהדיא. ומ"ש בקצוה"ח [שם ד"ה אלא] שמצא בתשובת הרא"ש בשם ה"ר אביגדור שכתב כך. אפילו אם הוא סובר כן מ"מ הא הרא"ש פליג ע"ז וגם כל הפוסקים ראשונים ואחרונים, וגם בדברי [הרא"ש] [הרא"א] יש לפרש דלא פליג על כל הפוסקים, לכן העיקר כהרא"ש והריטב"א וכל הפוסקים דצריך קנין כשמחזיר.

ולפי מה שכתבתי אין נ"מ בין אם אמר שתחזירו לי או אמר סתם שתחזירו, רק לענין בהמה אם הקדישה קדשים קלים, אבל אם מכר או נתן מקודם לאחרים אין זו חזרה, אבל אם שעבדו לאחרים מהני חזרה ובע"ח טורף דהא בע"ח מכאן ולהבא גובה ומהני קנין כשמחזיר, משא"כ כשאומר לי, לא מהני חזרה כשהוא משועבד לבע"ח דהוי כמו מידי דלא חזי ליה כמ"ש הנמוקי יוסף בב"ב שם [ס"ג ע"א מדפי הרי"ף].

שולחן ערוך אבן העזר סימן כח

סעיף כ

[נ] הנותן לחברו [נג] **מתנה על מנת להחזיר**, (לו) והלך המקבל וקידש בה אשה, הרי זו מקודשת.

שולחן ערוך אבן העזר סימן כט

סעיף א

האומר לאשה: הרי את מקודשת לי בדינר זה א (א) [א] על מנת שתחזירו לי, ב [ב] אינה מקודשת. הגה: א] אבל האשה שנתנה לאחד **מתנה** ג [ג] **על מנת להחזיר** לה לאחר שלשים יום, (ב) כדי לקדשה בה תוך ל', ונתן לה תוך שלשים לקדושין, הוי מקודשת (תשובת הרא"ש כלל ל"ה). [ב] י"א דאם נתן לה **מתנה על מנת להחזיר** (ג) [ד] ואמר לה: ד בהנאה זו שאת נהנית תוך הזמן הרי את מקודשת לי, הוי קדושין (רבינו ירוחם).

שו"ת מנחת יצחק חלק ז סימן מד

והנראה בזה דיש ג' אופני **מתנה על מנת להחזיר**, א' כמבואר ברא"ש (סוכה דף מ"א) דצריך שיתנהו לו במתנה גמורה ע"מ שיחזיר, ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה עיי"ש, ב' אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהי שלי כבתחילה, דלשיטת הרא"ש הנ"ל לא יצא בו, דהוי כמו שאול עיי"ש, וכ"כ הריטב"א [בפ"ק דקדושין] וכ"פ בש"ע שם [או"ח סי' תרנ"ח סעי' ב'], אבל

הרבינו אביגדור שהביא הרא"ש בתשו' (כלל ל"ה סי' ב') ס"ל דכל שאמר הנותן בפירוש שהוא מקנה למקבל קנין הגוף אפילו אמר לזמן קצוב נמי הוי מתנה, וחיזק דבריו הקצוה"ח (ח"מ סי' רמ"א ס"ק ד') ובאבני מלואים (סי' כ"ח ס"ק נ"ג) עיי"ש, אכן הנתיות (בח"מ שם ס"ק ה') חולק עליו והצדיק שיטת הרא"ש והעומדים בשיטתו, וע"ע בביאור הלכה (או"ח שם) . . .

וכבר פליגי הפוסקים בב' יחידים אחד יש לו אתרוג כשר לצאת בו ושל חברו הדר יותר, אם לברך על שלו או על של חברו ההדר במעמ"ל = במתנה על מנת להחזיר = דהמביט (ח"ג סי' מ"ט) ובחיי אדם (כלל קמ"ט אות ז') וביכורי יעקב (ר"ס תרמ"ה) ועולת שמואל (סי' ק"א) ס"ל דנכון יותר לברך על שלו, ובס' סדר היום (מאמר כוונת הלולב) וקש"ע (סי' קל"ו סעי' י') ס"ל דנכון יותר שיברך על של חברו ההדר במתנה ע"מ להחזיר, והובא בהגה לקו"א לדיני ד' מינים מבעל אלף המגן (הנדפס בסוף הס' מטה אפרים סי' תרמ"ה) עיי"ש. . .

ויש לברר מה הדין במעמ"ל באתרוג, די שסוברים דאף באומר ע"מ שתחזירה לי אם מחזיר לו אתרוג דחזי לי' הוי חזרה, אבל הגאון הנ"ל פשיטא לי' דל"ה חזרה דבעינן שיהא חזי לי' כדמעיקרא, אבל יש לחלק בין החזרה דיהי' כשר לצאת בו, ובין מה שפחתו משויו, דאף דס"ל לבעל העיטור ונפסק כן בש"ע שם /או"ח/ (סי' תרנ"ח סעי' ד') דאם לא החזירו לא יצא, אפילו נתן לו דמיו ואפילו נאנס מידו, מ"מ כ"ז בנוגע שיחזור לו אתרוג כשר לברכה, אבל מותר שויו יסלק בדמיו, ובזה יש ליישב מה דקשה שם דהאיך נתנו ר"י לר"א שיצאו כולם, הא איכא למיחש שמא יפסל ע"י משמוש הידים ולא יוכל לקיים ידי חזרה ויהי' ברכתו לבטלה למפרע, אלא ע"כ מיירי דהיו להם אתרוגים אחרים כשרים לברכה רק ל"ה מהודרים כמו של ר"ג, והי' יכולים להחזיר אתרוג כשר, ומותר דמי שויו יסלקו בדמים. . .

הנה בספר מועדים וזמנים (חלק ששי סי' מ"ד) הביא ב' עובדות, א' בגדול אחד שהי' לו אתרוג נאה והדר עם פיטום ובלתי מורכב, ובאו רבים לזכות וליטול אתרוג שלו בברכה, והקנה לא' ממקורביו במתנה ע"מ להחזיר עם זכות לתנו לאחרים, ולאחר שכבר נטלו עשרות אנשים, נטל א' אשר מתוך התרגשות נפל מידו ונפסל האתרוג, ונתעורר השאלה, כיון שלא קיים התנאי הוי למפרע אינו שלו, א"כ לא יצאו י"ח כל אותם שנטלו לצאת בו, ולפי"ז היו צריכים לשלוח שליחים ולהכריז בבתי כנסיות ובבתים יהודיע שלא יצאו י"ח וחייבים ליטול עוד הפעם, ופסק אותו הגדול דמחילה על החזרה מהני, וא"צ ליטול עוד הפעם.

עובדא שני' הי' אצל החזון איש ז"ל אבל לא הקנה את האתרוג במתנה ע"מ להחזיר עם זכות שהי' המקבל המקנה לאחרים, ופסק שא"צ ליטול עוד הפעם רק האחרון שנפסל אצלו, ובזה י"ל דאף אם מחילה לא מהני, מ"מ כיון שעפ"י ציוויו מסרו זה לזה, א"כ אף שהאחרון לא יצא כיון שלא החזיר אבל הראשונים יצאו והחזירו במה שנתנו לאחר עפ"י ציוויו עכת"ד.

ונחזי אנו, הנה אם מחילה מהני בזה, הביא במ"ב (סי' תרנ"ח ס"ק ט"ו בשעה"צ אות י"ט) בשם החי"א שנסתפק אם אמר הרני כאלו התקבלתי אם מהני, ובס' מאירי כת"י דעתו בהדיא דיכול הנותן למחול על תנאו ולאמר הרני כאלו התקבלתי ויצא זה י"ח אע"ג שלא החזיר, ומסיים שם וכמו במדיר את חברו עד שיתן לבניו כור חטים אמרו (בנדרים) שיכול לומר הרני כאלו התקבלתי ואע"ג דבגיטין אמרו שאינה כלום התם כדקתני טעמא דלצעורי קמכוין משא"כ הכא עכ"ל, וכל דבריו הם סוגית הש"ס (בגיטין ע"ג), מיהו נראה דכ"ז אם מבטל תנאו בתוך הזמן אבל בלאחר זמן שכבר לא נתקיים התנאי ונתבטל מתנתו ונתבטל מצותו בודאי לא יועיל מה שיאמר הרני כאלו התקבלתי, ועי' לשון המחבר (בא"ע סי' קמ"ג ס"ו) עכ"ד. . .

אכן צ"ע מאד דברי הביכורי יעקב והחז"א ז"ל דהרי מפורש יוצא מדברי הרא"ש (סוכה) שם, דאף בנתן בפירוש רשות, אם לא החזירו לבסוף כולם לא יצאו, וז"ל הרא"ש שם, מילתא אגב אורחא קמ"ל דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה דאמר רבא וכו' וכן היתה מתנת ר"ג ולהכי תנא והחזירו לר"ג דאם לא החזירו לא יצאו אע"פ שכל אחד לא החזירו לר"ג כן היתה המתנה שכל אחד יתנהו לחבירו ויחזירהו לבסוף עכ"ל, הרי כתב להדיא דאף דנתן ר"ג בפירוש רשות שכ"א יתניהו לחבירו (כשיטתו דצריך דוקא רשות) מ"מ אם לא החזירו לבסוף כולם לא יצאו וצע"ג. . .

ועפ"ז גלוי בעליל דבאתרוג שאינו שוה רק לצאת בו ל"מ חזרת דמים, מ"מ כ"ז במה שצריך לצאת בו, וצריך לחזור אתרוג כשר לצאת בו, אבל על מה שרוצה לעשות מצוה מן המובחר אינו מחויב רק משום השווי דמיו, ויכול לסלק ההפרש בדמים, ושפיר הוי בידו של ר"י לקיים התנאי עכת"ד, וכ"כ בחי' חכמת שלמה שעה"ג ש"ע שם (סי' תרמ"ט סעי' א') לענין אתרוג גדול וקטן עיי"ש. וא"כ גם בנד"ד כן הוא כנ"ל. יצחק יעקב ווייס.